DE L'AMOR PER LA PARAULA:
Estudis en homenatge al professor José Enrique Gargallo Gil
2026, pp. 175–192, https://memoriadelcor.org

PETITA DISQUISICIÓ SOBRE L'ETIMOLOGIA DE *MONTARDO*, L'ASCENSIÓ JUBILAR

Aitor CARRERA
Universitat de Lleida

1. PRESENTACIÓ

Imaginem que aquest treball hagués tingut un altre títol. «El meu José Enrique Gargallo», per exemple. Ben bé podria haver estat el cas, però hi hauria hagut un problema: com hauríem encabit tantes batalletes en un espai tan reduït? Quedem-nos, doncs, amb algun element persistent d'aquell romanç contrafactual. Estiu de 2001 (o era de 2002?): a tres quilòmetres escassos d'Arties, sota la mirada del Montardo, una samarreta en aragonès. Uns anys després, també sota l'esguard del mateix massís, un automòbil que anava amunt i avall per endinsar-se, si era necessari, fins al Comenge amb objectius d'espeleologia paremiològica (mentre els seus passatgers fabulaven sobre etimologies i isoglosses pirinenques). Més tard, van venir muntanyes amb capell on el Montardo es feia fonedís, perquè el Montcorbison — per la posició— era més apte per als pronòstics meteorològics. Sense comptar l'*àrdua piràmide* corominiana on recuperava els seus drets com a paratge gairebé llegendari. En efecte, en dates estivals molt semblants a les de les nostres peripècies a la zona, concretament un 10 d'agost de 1926, Joan Coromines en feia el cim a la una del migdia (vegeu Ferrer i Pujadas 2014: 125). Cinquanta anys després, l'excursió mil dos-cents cinquanta repetia la pujada: «MONTARDO, jubileu». Anotat en majúscules, com el Cerro de la Plata el 1945 (vegeu Maduell 1997: 353). Aquella «ascensió jubilar» (Coromines 1983a: 12) es produïa del 8 al 10 de setembre de 1976, pocs dies abans que nasqués el que escriu aquestes línies per a una conxorxa d'homenatge, a quaranta-nou anys exactes de distància del moment en què ha decidit

de guixar-les. Decididament, tot i que no creguem en el fat, calia anar per força per aquí. El Montardo potser no arriba als tres mil metres, però tant li fa. Com deia Gourdon (1924: 86), «il en est plus d'un bien probablement qui, à cette hauteur, n'a pas admiré un panorama aussi vaste, aussi intéressant que celui dont on jouit du sommet du *Montarto*».

2. L'ETIMOLOGIA COROMINIANA: *MONTE ARDUU*

Coromines evoca *Montardo* en volums i treballs diversos, però l'explicació etimològica més detallada d'aquest topònim es troba al *DECat* (I, 368):

> Des d'*ardere* no hi ha derivació etimològica del ll. *ardŭus* 'alt', 'inaccessible, difícil', car en l'origen no tenien res a veure; [...] al català ha passat només com a rigorós llatinisme [*arduu*, 1387, *AlcM*; *árduo*, 1695, Lacav.; 1757, *DTo.*]. És curiós, però, i interessant de veure que el mot degué pertànyer al llatí parlat dels nostres Pirineus tenint en compte el gran nombre de compostos formats amb aquest adjectiu en la toponímia de la zona Pallars-Aran-Ribagorça, en particular el grandiós i elevat *Montardo* (2830 alt.) entre Arties i la Vall de Boí (que alguns bàrbars, estrangers, han escrit de vegades desfigurat en *Montarto*, forma que no ha dit mai ningú a la Vall d'Aran ni en el vessant català); l'*Estanyardo* en el terme d'Alós [...]; les *Picardes*, dos pics encrestats entre Espot i Llessui (< *Piques-Ardes*); *Les Panyardes* (< *peny-*) en un país alt i penyalós en el terme d'Aneto; [...] *Arduix* [...] entre Civís i Aós, probt. de ARDUU HOSTIUM 'portella escarpada'[1]

Ell mateix torna a parlar d'aquests noms de lloc en altres indrets (vegeu, per exemple, *OnCat* IV, 151), en algun cas concret —com el de *Arduix*— mentre formula alternatives etimològiques de tipus preromà que, tanmateix, «s'han d'abandonar» (*OnCat* II, 229; vegeu també *ETC* I, 186). ARDUU també compareix a propòsit de *Gonarda* o *Lagunarda* —andorrà i alt-urgellenc, respectivament—, tot i que ara es deixi la porta oberta que s'hi amagui una forma germànica, sobretot en el primer cas (*OnCat* IV, 367). El mateix adjectiu s'associa a *Itardo*, a la Vall d'Àreu, on es combinaria amb un «basquisme» (*OnCat* IV, 454). I Coromines fins i tot veu l'adjectiu en qüestió «potser també el Mas de *Montarde*, te. Benassal» (*OnCat* V, 331), al Maestrat, que convindrem que queda lluny dels Pirineus (sigui dit de passada, a una horeta de Rossell). En fi, situa un cop més ARDUUS, -A, -UM en *(rata) cellarda* («és, doncs, CILI-ARDA per CILIA ARDUA»), i per tant en el gentilici *sellardos* dels habitants de Sella, «al peu de l'abrupta i grandiosa serra d'Aitana», o en *Sellart*, «cognom de gent berguedana, igualadina, i urgellenca» (*DECat* II, 663). Dit d'una altra manera:

[1] És en aquest mateix lloc on Coromines precisa que es tracta «estrictament» del «'*Montardo d'Arann*' [sic], perquè molts ho han dit també de la serralada dels Bessiberris (3031 alt.) distingint-la com *Montardo de Caldes*».

Coromines se serveix de ARDUU per explicar determinades seqüències *-ard-* tant dels Pirineus com d'altres latituds que qui sap si, almenys algunes vegades, podrien ser realment un sufix més o menys pejoratiu o augmentatiu *-ard* d'origen germànic.[2]

L'etimologia corominiana de *Montardo* no sembla que generi gaires dissensions. La recullen des del catàleg d'Aymard (1998: 278) fins a una columna de l'enyorat Joan Solà (2007), que havia igualment coronat el massís. N'hi ha que encara han estirat més el fil, com Giner i Marco (1985), que imaginava que *Segart*, al Camp de Morvedre, inclouria «*ardus* [sic] 'alt' que en aragonés [aranès?] presenta la forma *-ardo* de topònims pirinencs com *Montardo* 'muntanya alta'». Posant-hi voluntat, potser només podríem albirar alguna mena de reserva implícita en Terrado (2002: 110), on el topònim sembla relegat a una condició d'*afer aranès*, sense exposar-ne l'origen: «Sembla ser ja en terme d'Aran, però limitant amb Boí». Però bé, Coromines ni tan sols dedicava cap entrada al Montardo en el seu monogràfic sobre Boí.[3]

Ben mirat, és significatiu que la presència de ARDUUS sigui un fet «curiós» o «interessant». Aquest adjectiu significava 'haut, élevé, abrupt' (i, per tant, 'difficile' o 'défavorable'; *Gaffiot* 160) o bé 'qui se dresse en hauteur [...], en pente raide, escarpé, ardu', i era un mot «[a]ncien et usuel, mais, à partir de l'Empire, surtot fréquent chez les poètes» (*DELL* 45). Hem vist que era un «rigorós llatinisme» en català, la qual cosa no és una excepció en el context romànic. En castellà, segons el mateix Coromines, *arduo* estaria documentat per primera vegada al segle XV (*DECH* I, 321). En francès, com a molt aviat, al segle XIV (*DELF* 35; *FEW* I, 133; XXV, 160). En occità és difícil de resseguir-ne les traces, tot i que hi ha almenys una forma *ardous* [*ardós*] recollida per Mistral (*TDF* I, 126) heretada d'Honnorat (*DPF* I, 140), que suposa un canvi de sufix en —un cop més— un llatinisme (Thibault 1989: 102) sense continuïtat medieval evident, almenys en les obres de referència. Si no se'ns escapa res, el mot deu mancar fins i tot a l'*REW*. Aquí hi ha alguna cosa que no acaba de girar redona.[4]

---

[2] Vegeu Meyer-Lübke (1895: 605-607) o Veny (2022: 80-83), per no dir, entre d'altres, Rohlfs (1931: 132) o Ronjat (III, 359). Veny (2022: 83) assenyala que la presència de ARDUU en el gentilici *sellard* sembla «molt més hipotètica» que en altres casos, i aporta immediatament gentilicis on l'adjectiu llatí és directament inversemblant, com *sallagosard* o, en occità, *caussenard* 'habitant de[l] Causse'.

[3] Coromines només es refereix al Montardo en parlar del *Coll de Crestada*, d'on surt —com hem vist— el sintagma «ascensió jubilar»: «hi vam passar en l'ascensió jubilar al Montardo, 1976» (Coromines 1983b: 11).

[4] Sobre *Ardennes* i altres formes —com el francès *ardoise*— que podrien estar emparentades amb un homòleg cèltic del llatí ARDUU (*IEW* I, 339), vegeu —entre d'altres— *FEW* (XXV, 152-159), Coromines (1973: 206, 263) o el recull de dades del *DLG* (53). Aquesta forma cèltica podria ser a la base de noms de lloc gascons, llenguadocians, nord-occitans o fins i tot catalans (com *Ardenya*; vegeu *OnCat* II, 226). En sard hi ha formes com *melarda, pilarda* i *prunalda*, que, tanmateix, tenen AR(I)DU (*REW* 644; *DES* 121; *HLS* 20).

3. UNA PROPOSTA ETIMOLÒGICA (ALTERNATIVA) PER A *MONTARDO*: *MONTE ALTU*

3.1. L'àtona final *pregascona*

És incontestable que *Montardo* conserva una àtona final que contrasta amb les solucions del gascó actual (i, en general, de l'occità i el gal·loromànic). Com se sap, aquest manteniment consta tant en el catàleg de fets de *fonètica precatalana* que afectarien zones situades a l'est i al sud de la Vall d'Aran (vegeu *ETC* I, 121-122) com en l'homòleg ultrapirinenc de *fonètica pregascona* (Coromines 1990: 55). Seria una prova més de la *survivance* d'un «dialecte basco-roman» (*ETC* I, 137) o d'un «parler bascoide» (*ETC* I, 138) als Pirineus.

Coromines (1990: 55) esmentava romanalles de *-o* àtona final en la toponímia aranesa (ben bé d'ençà del seu primer article; vegeu Coromines 1925: 70) o «en alguns noms comuns, sobretot de plantes». Però ja vam dir que n'hi ha casos idèntics en peces lexicals concretes d'extenses àrees gascones (on alguns termes haurien escapat a l'afilerament amb les solucions occitanes majoritàries) i que, en definitiva, no és del tot sorprenent que aquesta mena d'*excepcions* apareguin en noms de lloc de la part més enlairada de la conca de la Garona (Carrera 2023; *PALVA* 265). Contràriament al que defensava Coromines (*ETC* I, 138), no hi ha cap «frontière exacte» en la conservació de *-o* final en els noms de lloc ni, en general, en la presència de fets *pregascons* a la Vall d'Aran.[5] De fet, en el seu catàleg —que no només afectaria la toponímia tot i que és on n'hi hagi més densitat de casos— es barregen solucions arcaïtzants, descabdellaments presents en altres latituds occitanes, realitzacions del tot normals en gascó (si cal, pirinenc) i coses que simplement es desvien del que ell considera convencional. Coromines, en definitiva, va detectar resultats fonètics que se separen de les solucions avui hegemòniques en gascó o en occità que segurament són testimonis d'estadis que han estat progressivament arraconats pels avui hegemònics. Ell hi vol veure gairebé automàticament una manifestació d'un determinat tipus de substrat, cosa que, en tot cas, s'ha d'explicar per altres vies. Per tant, la conservació de l'àtona final en *Montardo* és simplement una evidència d'un conservadorisme fonètic que reflecteix moments anteriors a un *anivellament* que, d'altra banda, tampoc no implica necessàriament ARDUU. El topònim més aviat podria incloure un altre adjectiu que ja hem assenyalat telegràficament alguna

[5] A tot estirar, podem admetre que els casos de *-o* àtona semblen absents en la toponímia del terçó més nord-occidental, Es Quate Lòcs. Però fins i tot aquí, com veurem, n'hi ha casos en el lèxic ordinari (*PALVA* 265), a més d'indicis d'hipercorreccions que mostren que l'àtona final s'hi devia mantenir un cert temps. De fet, el mateix Coromines dilueix la seua pretesa *frontera* quan assenyala fets *pregascons* en topònims que es troben fins i tot a l'Estat francès (vegeu Carrera 2020a: 317).

vegada: *Montardo* seria MONTE ALTU (*PALVA* 112; Carrera 2020a: 322; 2020b: 200). Tot seguit mirarem de raonar aquesta hipòtesi sense tantes presses com en altres ocasions i tenint en compte tots els aparents obstacles a què s'enfronta, en cap cas definitius.

3.2. L'excepcionalitat de la lateral preconsonàntica (i el rotacisme)

La manca de vocalització d'una lateral implosiva no consta en l'inventari de fets *precatalans* perquè Coromines (1936: 256) la considera normal en pallarès, tot i que potser no hi sigui tan general com ell voldria (vegeu Beà 2015: 187; *PALDC* 480). Tanmateix, en la *fonètica pregascona* sí que es refereix a la presència de «-L- implosiva no vocalitzada» en la toponímia aranesa. Reporta els casos de «*Monticalbo* (*Art*), *Pujoalbo* (*Art-Vie*), *Pè-des-Cals* (*Bag*) = 'peu de les calms'; *Sa-cal Cu*; *Prats de Cal Go*» o també de «*Arcoíls* HIRCU CUBILES» (Coromines 1990: 56; vegeu també 403-404). Al manteniment de la lateral se sumaria el possible rotacisme: «*Espiargo* (*Gar*) ve probablement de SPINUS ALBUS, amb la *l* alterada en *r*, precisament pel caràcter extraordinari en què la *-l-* implosiva havia quedat en gascó; *Xixarto* (SAXUM ALTU *B? Bgs*)». *Espiargo* és a Garòs, localitat immediata a Arties, per tant no gaire lluny del Montardo. El segon topònim aparentment correspondria a Begós, tot i que el punt d'interrogació deu amagar realment Bausen —per tant, més enllà de la *frontera exacta*—, on hi ha *Shishart*, sense àtona final (Carrera 2020a: 322). N'hi ha altres casos: *Guarbes* ve «[p]otser de AQUA(S) ALBAS 'aigües esblanqueïdes'», amb «*l* → *r* en dominar-hi la fonètica gascona, que no admet *l* en fi de síl·laba» (*OnCat* IV, 359). El més rellevant de tot plegat és, en tot cas, que Coromines admet ALTU en un topònim aranès que conté una ròtica i una oclusiva dental (*Shisarto*). Al cap i a la fi, en occità el rotacisme no té res d'insòlit quan, per la raó que sigui, una lateral apareix en posició preconsonàntica.[6]

3.3. Possible sonorització de l'oclusiva en -LT-?

La sonorització del segon element —oclusiu— d'un grup de consonants intervocàlic —amb una nasal o una lateral— en determinats parlars gascons (per exemple, FONTANA > *hondan*) pot ser vist com una conseqüència hipercorrecta del manteniment com a sons sords de -P-, -T- i -C- intervocàlics (FORMICA > *hromica*, per

[6] En parlars occitans on la vocalització de la lateral implosiva és menys generalitzada que en gascó (i on pot variar segons la consonant que ve a continuació), hi pot haver casos de rotacisme similars (vegeu, per exemple, *Ronjat* II, 206-207; Alibèrt 1976: 33). Sense anar tan lluny, el gascó occidental, contràriament a l'*anivellat* gascó oriental, realitza una ròtica preconsonàntica en la forma importada *soldat* (vegeu *ALG* 1592).

exemple) que s'observen encara en algunes modalitats del mateix dialecte (que Saroïhandy [1913: 482] ja va identificar amb les de les valls bearneses d'Aspa i Varetons). Això mateix val per a parlars aragonesos, on, a més de *fornica*, hi pot haver coses com *fuande* < FONTE (o el derivat *fondanar*).[7] Que en gascó hi devia haver fluctuacions en la gestió de la sonoritat de les oclusives intervocàliques i postconsonàntiques —i, en el primer cas, una resistència a la lenició— sembla fins i tot una evidència,[8] ja que, al costat dels fets anteriors, hi ha ensordiments de sonores postconsonàntiques (com *crampa* per *cramba* < *cambra*; *cautèra* per *caudèra*; *lenca* per *lenga*) fins i tot en una àrea més àmplia que les dels altres dos fenòmens, com si fossin les *cicatrius* més visibles del procés d'anivellament amb les solucions occitanes majoritàries a què ja ens hem referit.[9] Segons el mot concret que abordem, l'abast territorial de l'ensordiment pot ser més o menys important, però sembla que hi ha unes constants. D'una banda, a mesura que ens apropem a la Garona i que, per tant, entrem en les zones més *permeables* a les innovacions vingudes de més enllà del riu, les hipercorreccions ensordidores s'aturen. D'una altra, Aspa i Varetons, focus de conservació de les oclusives sordes intervocàliques, s'uneixen a alguns sectors immediats per oferir solucions que coincideixen amb les de les àrees properes a la Garona (*caudèra, cramba* i, en aquest cas, *luenga*, metàtesi de *lengua*).[10] Tot plegat, reconeguem-ho, és digne de manual de dialectologia.

---

[7] Donem només alguns exemples il·lustratius, entre molts d'altres possibles. Tots necessitarien precisions suplementàries. Només per als dos casos gascons que hem citat, caldria assenyalar, d'entrada, que els continuadors de FONTANA en comptes de FONTE per designar una font s'usen sobretot, ves per on, en una zona que gairebé coincideix amb la del manteniment de les oclusives sordes intervocàliques (vegeu sobretot *ALG*: 929), tot i que no són desconeguts més enllà (només cal dir que *hontan* a la Vall d'Aran és toponímic; Coromines 1990: 507). Pel que fa al segon, l'*ALG* (56) obté *hormica*, amb -[k]-, a Bedós i Areta, i això s'oposa a la *hromiga* de la resta del Bearn (amb [ar]- per generalització de la pròtesi en [r]- < FR-), però cal tenir en compte que en molts altres llocs hi pot haver *hormiga* o el masculí *hromic* (o *hormic*). Sobre els exemples aragonesos, reenviem, per començar, als treballs de Kuhn, Elcock, Alvar o Rohlfs que evoquem més avall en aquesta mateixa secció.

[8] Per bé que Ronjat (II, 77), per exemple, no volia veure manteniments d'oclusives sordes intervocàliques, sinó un «assourdissement ultérieur» de sonores difícilment practicable.

[9] Aquest procés tindria un dels seus darrers episodis en l'oposició, a l'interior del Bearn, entre els parlars de la plana —incorporats a la *innovació*— i els de la muntanya a què ja feia referència —tot i que la seua observació també valia per a l'Aragó— Saroïhandy (1913: 496): «les dialectes montagnards […] se trouvent livrés, à peu près sans défense, aux entreprises des parlers de la Plaine, dont ils subissent l'invasion». Rohlfs (1977: 135) ho formulava de manera gairebé impecable: «Comme aujourd'hui les hautes vallées béarnaises se trouvent livrées à l'invasion linguistique de la Plaine, cette même influence du parler tenu pour plus élégant a dû agir dans les derniers siècles sur les parlers du Lavedan, de la Bigorre et du pays de Comminges».

[10] En gascó només escapen a *crampa* zones de la Gironda i del curs mitjà i superior de la Garona, tot el Comenge inclòs (*ALG* 907). En canvi, *cautèra* < CALDARIA (*ALG* 739) i els descendents de LINGUA amb -[ŋk]- (*ALG* 1233) tenen àrees més reduïdes i coincideixen a dibuixar l'angle sud-occidental del dialecte: migdia de les Landes, sud-oest del Gers, Bigorra, Lavedà, Baix Ador i bona part del Bearn,

L'explicació que s'ha donat a aquests fenòmens ha estat sovint de tipus substràtic, tot i que amb matisos importants segons l'autor,[11] i això es recolza en el fet que el basc, en el moment d'incorporar llatinismes, conservaria les oclusives sordes intervocàliques i practicaria sonoritzacions després de consonant homologables al que passa en parlars occitans o aragonesos propers (PACE > *bake* o *pake*; TEMPORA > *denbora*, per exemple). Tot i que el segon cas no afectaria ni el suletí ni l'antic roncalès, precisament dialectes veïns del gascó i aragonès (vegeu Mitxelena 1974: 192-193; *FHV* 185, 189, 289-291, en especial 291), la seua posició excepcional podria explicar-se precisament per la mateixa *intensitat* en la tendència a les hipercorreccions que trobem en parlars del gascó immediat.[12] En resum, Menéndez Pidal (1986: 252) potser l'encertava quan, en un moment donat, per contradir Saroïhandy, afirmava, sobre les oclusives intervocàliques sordes, que «[s]e trata simplemente de un caso de conservación de la pronunciación latina». Però probablement patinava de valent quan raonava les sonoritzacions després de consonant a través de la seua «colonización itálica meridional» (304; i, per tant, hi confonia els cèlebres casos de reducció de -MB- i -ND-). Coromines (1972: II, 136), esclar, no ho compartia, però l'esmena consistia —ai las— en el tipus de substrat: «me adhiero enteramente a la opinión de Rohlfs, quien atribuye este fenómeno a las tendéncias fonéticas del vasco».[13]

Tot plegat per dir que, a primera vista, la Vall d'Aran no participaria de cap d'aquests fenòmens: ni oclusives sordes intervocàliques sense sonoritzar, ni sonoritzacions —un altre cop— de sordes en grups consonàntics intervocàlics, ni ensordiments de sonores precedides un altre cop d'un element nasal o lateral. Els mapes recapitulatoris de l'*ALG* (2142, 2143, 2145) no en situen cap exemple a la comarca, ni tampoc en punts comengesos veïns. A més, els teòrics testimonis de manca de sonorització que han estat ubicats a l'alta conca de la Garona sembla que

amb les excepcions d'Aspa i Varetons, però també d'Aussau (Vièla, Aas) i d'alguns punts propers de la plana (*caudèra* i *luenga*, com dèiem fa un moment).

[11] Saroïhandy, per exemple, encara parlava d'*ibèric*. En alguns casos, més que per un substrat bascoide, s'ha fet referència a una inacció del cèltic —hipotètic motor de la lenició intervocàlica— en gascó i aragonès.

[12] Mitxelena ja deia que el suletí i el roncalès «pueden no representar un estado de cosas arcaico, sino que quizá sean innovadores» (*FHV* 307; i vegeu també, un cop més, 291). Per tant, *tenp(o)ra* (forma roncalesa; el suletí té *denbora*, manllevat), seria comparable a *cramba* > *crampa* (és a dir, -[mb]- convertit en -[mp]-), tot i que precisament en valls bearneses s'hagi restituït *cramba* (un cop més per hipercorrecció).

[13] Sobre totes aquestes qüestions, ultra Saroïhandy, Menéndez Pidal, el treball d'Elcock (1938) o d'altres que puguem igualment mencionar a partir d'ara, vegeu Rohlfs (1977: 135-141), Kuhn (1935: 70-76) o, per exemple, els resums d'Alvar (1953: 172-176, 185-188) i Jungemann (1955: 140-152), o la nota de Baldinger (1958: 257-258).

poden obeir a altres raons (ens referim a termes com *aruca* 'eruga'[14] o *teca* 'tavella' o 'plantofada',[15] entre d'altres).[16] Però això no significa que la Vall d'Aran no hagi pogut conèixer aquells fenòmens en el passat o que no hagi participat en la resistència a la lenició intervocàlica que sembla que caracteritzaria, en essència, el gascó (i que seria alhora el motor, la causa última, de les transformacions postconsonàntiques). Si tenim en compte que l'*ALG* (2145) situa ensordiments hipercorrectes en grups consonàntics fins a la Vall d'Aura o el Manhoac i que en la toponímia catalana immediata a la Vall d'Aran hi ha casos sense sonoritzar de -P-, -T- i -C- (*ETC* I, 128), la possibilitat que hi hagués hagut una antiga continuïtat d'àrea des dels llunyans Aspa i Varetons fins a zones pirinenques del català nord-occidental, és versemblant. La interrupció de la continuïtat territorial del fenomen provocada per la Garona —un clar difusor d'innovacions de Tolosa en amunt— pot semblar altament especulativa, però hi ha termes com *sapa* (< SAPA) que ofereixen incontrovertiblement aquesta lectura: és present alhora al Bearn, part de les Landes,

[14] *Aruca*, recollit a Hòs (Rohlfs 1977: 45), és sobretot oriental, la qual cosa ja fa veure que la seua velar sorda no pot ser confosa amb la d'altres casos (vegeu *ALG* 55, o bé l'eloqüent mapa de Bèc 1960: 316). Coromines (1972: II, 132-133) creia en un «influjo del sufijo -ŪCCU» que també seria vàlid per a *saïquèr*.

[15] *Teca* és amplament majoritari en gascó i s'introdueix fins i tot en parlars llenguadocians (vegeu *ALG*: 79; *ALF*: 1518; *Raynouard*: V, 311). Elcock (1938: 119) pensava que hi havia una «analogie avec le suffixe *-eko*, provenant de -ICCU». Sufix o més aviat seqüència final, sembla que hi ha altres casos que podrien necessitar explicacions igualment semblants (vegeu, per ara, alguns dels exemples que reporta Coromines 1990: 232). De fet, tot i que Coromines (1990: 715) es limiti a indicar «Greco-ll. THĒCA 'dipòsit de ---', avui estès a quasi tot Gascunya» sense cap raonament per al so -[k]- aparentment *anòmal* (si fa no fa, el mateix que al *DECat* VIII, 366, on es reenvia al monogràfic aranès o a Rohlfs), al *DECH* (I, 394) es parla del caràcter culte del portuguès *teca* 'diners'. Sobre la forma, que partiria de la mateixa base que el francès *taie*, vegeu igualment l'*FEW* (XIIIa, 302).

[16] N'hi ha de ben generosos, a l'hora de veure una *Erhaltung* de sordes. Com Schöntaler (1937: 106), que repertoria els casos de *cuca, mica* o fins i tot *patir*. El mateix Saroïhandy (1913: 489) posava al mateix nivell les aparents *anomalies* de *vita, vetèth* i *condar* (per *vida, vedèth* i *contar*), que al Bearn i la Bigorra es dirien «presque partout». Però eren «trois exemples non probants» (*Ronjat* II, 75). *Vita* reapareix en altres zones del domini lingüístic i podria explicar-se per un caràcter culte, qui sap si eclesiàstic (*Ronjat* II, 84). En *vetèth*, majoritari en gascó (*ALG* 2142, 392), Ronjat (II, 75) hi veu una assimilació, però podria haver-se difós des de la muntanya cap a extenses zones de la plana, per inversemblant que sembli (vegeu Elcock 1938: 73). *Condar* –que, per cert, també és aranès– podria resultar d'una síncope «muy tardía» en COMPUTARE que no només té homòlegs en parlars iberoromànics que no són precisament pirinencs (*DECH* II, 271-272; coincident amb Ronjat), sinó que està ben documentat en altres zones occitanes (vegeu *Raynouard* II, 454; *Levy* I, 294). Coromines (1972: II, 133) evoca «acuilho» o «ahita» (per *agulha* i *aidar*), del Gers a Cénac-Moncaut (1863: 4). Però el primer cas no apareix ni a l'*ALG* (632) ni a l'*ALF* (14), i fins i tot a les valls bearneses hi ha formes amb sonora intervocàlica. És probable que es tracti d'un simple error tipogràfic («ACUILHO» per «AGUILHO», ja que el terme apareix en la posició alfabètica que correspondria a la segona forma, i el lema és en versaleta). Pel que fa al segon cas de Cénac-Moncaut, no és a l'*ALF* (12, 1425), i l'*ALG* (1059) només troba *aiti*, en la primera persona del present d'indicatiu, a la Vall d'Aspa.

sectors del Coserans i del Pallars, però no al Comenge i, en general, als Alts Pirineus veïns, on hi ha, tanmateix, algun darrer testimoni de -[p]- (vegeu *ALG* 1372; Rohlfs 1977: 133; *ALF* 1230; Coromines 1936: 308; *DECat* I, 547-548). Les diferències entre l'abast territorial de cada fenomen —només sordes intervocàliques toponímiques en català, sordes hipercorrectes en gascó...— potser serien atribuïbles a graus, durades i estrats diversos en el procés d'assumpció dels respectius anivellaments, i aquí també hi entraria la situació aragonesa.

Coromines cita alguns casos aranesos *anòmals* més o menys opinables,[17] però no dubta a interpretar un topònim —justament— d'Arties, *era Solana dera Boisheta*, com un col·lectiu botànic «amb *-t-* pre-gascona, BŬXĒTA 'els boixedars'» (Coromines 1990: 703), que qui sap si podria tenir algun paral·lel a la vall veïna de Luishon.[18] La confirmació de casos com aquest reforçaria la hipòtesi que les sonoritzacions postconsonàntiques —i les hipercorreccions ensordidores—, que han d'anar lligades al manteniment de les sordes intervocàliques, haurien pogut existir a la nostra zona. Una exploració profunda de la toponímia aranesa i de zones qui sap si ens en donaria més evidències, i més sòlides.

Fixem-nos en ALTU i el grup -LT-. Per al vessant aragonès, Elcock (1938: 148) indicava que les sonoritzacions després de lateral eren «extrêmement rares», tot i que n'obtenia alguns exemples locals, sobretot toponímics o ornitonímics, relacionats amb VULTUR, SALTUS o, justament, ALTUS: un *aldo* residual a Sercué i un nom de lloc *as Alduras* (< ALTURAS). Al nord la situació sembla lleugerament diferent, amb exemples «certains» (Elcock 1938: 151) de sonorització en -LT-, on el grup es resol en -[wð]- per la vocalització de la lateral. Parlem de casos com *saudar, aude* o *audar* (respectivament per *sautar, aute* i *autar*), però cal tornar a remcarcar «c'est de la racine

[17] Coromines (1972: II, 137) situa en el grup de les hipercorreccions la preposició *entà* (per *en(d)à*), i arriba a sostenir que *carcòlh* en l'extrem baix-aranès (vegeu Coromines 1990: 389) seria una «ultracorrección» de sorda postconsonàntica (per sonora). Però en espanyol *caracol* obeeix a un «sentimiento de repetición» (*DECH* I, 845) i en altres zones occitanes i catalanes ben allunyades hi torna a haver [k]-[k] (vegeu, per exemple, *ALF* 481; o *DECat* II, 551-555). En gascó les dues sordes fan acte de presència en alguns punts del Baix Ador o dels Pirineus bearnesos i en bona part dels Alts Pirineus, i s'endinsen al Gers, l'Alt Comenge, Saleish o indrets del Coserans (*ALG* 67). L'*ALF* encara trobava [k]-[k] a Sent Gaudenç, mentre que l'*ALG* ja hi situava *escargòl*[l] tot i que la segona sorda tornava a aparèixer més al nord, a Anan i Boçan. Que la forma amb dues sordes sigui aparentment recessiva en aquesta zona, no implica necessàriament que calgui parlar d'una manca de sonorització en la segona.

[18] A Pobòu hi pot haver *Pratau*, [prɑˈtaw], grafiat «Prattau» en el recull de Saudinos (Fossat 1976: 154), que pot correspondre als *pradau* o *pradal* d'altres latituds (*DBGM* 804; *TDF* II, 635) i als *Pradaus* de Mairenha. Però no cal descartar la intervenció del primitiu ni *prat aut*, almenys fins que en tinguem més dades documentals i orals.

de ALTU que proviennent les exemples les plus répandus», com el femení *hauda* per *hauta*[19] o el derivat *haudor* per *hautor* (Elcock 1938: 152).[20]

A propòsit de *audes* 'altres', que l'*ALF* (76) havia trobat a Aas, Henschel (1917: 86) es demanava si hi va haver una «sehr früher Erweichung des *t* vor der Vokalisierung des *h*» o bé un «sekundäres Stimmhatfwerden zwischen Vokalen». Si es tractés de la primera possibilitat, *aude* hauria estat precedit de **alde* (i no pas de *aute*), i *hauda* de **halda* (en lloc de *hauta*). Això permetria explicar *Montardo* com un **Montaldo* (< MONTE ALTU) amb manca de vocalització (i un rotacisme ulterior) de la lateral, i aquesta explicació no només tornaria a ser vàlida per al *Shishart* de Bausen (< **Shishalt(o)* < SAXU ALTU), sinó per a aquells topònims pallaresos o ribagorçans (*Estanyardo, Picardes, Panyardes, Arduix*...) on Coromines també veia ARDUU amb la condició que admetéssim rotacismes en la lateral preconsonàntica al domini català, la qual cosa no sembla un gran impediment (i, ja que hi som, engrandiria el catàleg de pretesos *precatalanismes*). Si no hagués estat el cas, i el rotacisme hagués actuat d'hora, una eventual sonorització *-rt-* > *-rd-* també permetria explicar tant *Montardo* com els altres topònims.

3.4. Sonorització *-rt-* > *-rd-*?

Si suposéssim que *Montardo* resulta de **Montarto* per una sonorització de la segona oclusiva dental, el rotacisme hauria de ser prou matiner perquè el grup consonàntic de ALTU es confongués amb -RT-. La segona nosa seria el caràcter insegur del canvi *-rt-* > *-rd-*, amb teòrics exemples discutibles (i això s'afegeix al fet que, com en el cas anterior, tampoc no són nombrosíssims), als quals caldria sumar la manca de coincidència amb el basc. Mitxelena (*FHV* 185; 1973: 193) advertia que en aquesta llengua els llatinismes no només conserven les antigues oclusives sordes entre vocals, sinó «tras *r*» (i donava algun exemple com *bert(h)ute/birtute*; amb velar, *bark(h)atu/p(h)arkatu*). Si bé «en vascuence se ha llegado a neutralizar la oposición

[19] Representem aquesta forma i altres relacionades amb ALTU amb *h-* segons els hàbits bearnesos actuals, però tinguem en compte que parlem de qüestions que alguns atribueixen al substrat —per tant, se suposa que molt antigues— i, alhora, d'una aspiració germànica necessàriament més tardana, que en gascó també hi ha (hagut) *aut* (vegeu un cop més Coromines 1990: 585; a la Vall d'Aran mateix hi ha *Pontaut, Hòntes Autes*...) i que no abordem la qüestió de la necessitat de representar gràficament —o no— les aspiracions germàniques (vegeu *PALVA* p. 45).

[20] Elcock (1938: 152) també cita el *pauda* 'buina' de Lascun (Rohlfs 1932: 371), que remuntaria a un preromà **PALTA (*REW* 6177) però que presenta complicacions etimològiques. En tot cas, és *pàdia* (o el derivat *padiassa*) en aranès, que enllaça d'entrada amb formes benasqueses que també tenen sonora intervocàlica. Sobre tot això, vegeu *PALVA* (184). Diguem explícitament, per altra banda, que, veient els altres casos, la distribució geogràfica dels resultats i les eventuals hipercorreccions (com el *cautèra* < *caudèra* que ja hem citat més amunt), no sembla que en el cas de *hauda* puguem recórrer a cap fet anàlogic o morfofonològic per explicar la sonora intervocàlica.

sorda/sonora detrás de nasal y *l*», era categòric, doncs, pel que fa a la ròtica: «no ha habido sonorización tras *n*» (*FHV* 291).

Saroïhandy (1913: 481) ja donava algun exemple aragonès prou incontrovertible de sonorització d'oclusiva dental després de ròtica, SORTE > *suarde*. Ell mateix es referia a noms de l'ortiga amb *-rd-* difosos «de Jaca aux frontières de l'Andorre et comprenant par conséquent toute la partie montagneuse du bassin du Cinca» (Saroïhandy 1913: 490).[21] Elcock (1938: 148-150) hi afegeix algun topònim puntual de Pandicosa o d'Ayerbe amb *-rd-* (que relaciona amb *artiga* o HORTUS) o denominacions de la sargantilla (*sangardana, salardana, sagardana* i tants d'altres) sempre que «le *rd* de ces formes représente le RT de LACERTU». Però el mateix Elcock (1938: 151) reconeix que els eventuals casos de *-rt-* > *-rd-* que troba en gascó no són sòlids.[22] Per al cas de URTICA, a més, diu clarament que «[il] se manifeste seulement sur le versant nord par des formes avec sourde».

Les designacions de l'ortiga i de la sargantilla són, doncs, exemples recurrents de la possible sonorització de l'oclusiva després d'una ròtica en aragonès.[23] Pel que fa al rèptil, les formes amb *-rd-* s'estendrien fins al Pallars i haurien arribat a l'Alt Urgell (*sangardilla, singardilla, singardalla*... Vegeu *ALDC* 1613; *DECat* VII, 681; *DCVB* IX, 754), amb la qual cosa l'espai —pirinenc— que ocupen ha afavorit la interpretació substràtica: «Les var. amb pas -RT- > *-rd-* ens acosten a habituds pròpies del basc» (*PALDC* 985).[24] En gascó, però, no hi ha designacions amb aquell grup consonàntic.[25] Pel que fa a l'ortiga, malgrat el que deia Elcock, sí que hi ha *ordiga* al

---

[21] Vegeu, per exemple, entre moltes altres referències possibles, el generós inventari de formes de Kuhn (1935: 58, 71; *chordiga, chordica, ixordiga*...) o l'*ALEANR* (278).

[22] Un seria la realització [ar'ðun] sortida de ROTUNDU (o més aviat de *RETUNDU), que és *arredon* amb caiguda de la pretònica (vegeu *PALVA* 230). Un altre seria *verdigòu* 'vertige, lubie' (*DBGM* 121), del qual Elcock no troba cap exemple amb oclusiva sorda al Bearn i on s'hi pot veure «l'influence d'une autre racine, telle que VIRIDE». Algunes de les dades que s'exposen a l'*FEW* (XIV, 326-327, 318-320) podrien ajudar a aclarir la situació.

[23] Vegeu, per exemple, Alvar (1953: 187) o monografies com les de Mott (1989: 45) o Saura (2003: 93).

[24] Tinguem en compte, però, que en l'etimologia dels noms del rèptil el mateix Elcock (1938: 149) ja avisava que hi havia la «possibilité d'un croisement avec un autre type [...] où le groupe *rd* était primitif». En efecte, Coromines ja es refereix a creuaments de *LAKARTANA amb el «proto-basc [*]SEGUANDÍLEA» (*DECat* VII, 680), base del castellà *sabandija* (vegeu *DECH* V, 105-108), a la qual cosa caldria afegir col·lisions entre el nom de la sargantilla i el llangardaix (*DECat* V, 69), en la dental del qual (quasi) ningú no gosaria de veure una sonorització de tipus pretesament substràtic. Sobre tot plegat —i, ja que hi som, sobre el (més) meridional *fardatxo*—, vegeu, a més dels llocs citats, Coromines (1972: I, 252-284), tot i que aquest treball inclogui algunes consideracions etimològiques que varien lleugerament en publicacions posteriors. La qüestió és extremament complexa.

[25] D'una banda, perquè són els noms del llangardaix els que deriven de LACERTU (i sovint de *LŪCERTU), on el grup consonàntic esdevé final (vegeu *PALVA* 196, i les referències que s'hi inclouen). D'una altra, perquè les designacions de la sargantilla són prou diferents de les meridionals,

vessant septentrional, concretament a Naut Aran —on es troba el Montardo, per cert—, com recordava Coromines (1972: II, 137), que afegeix un altre possible cas aranès de sonorització:

> La sonorización después de *r*, que, según Rohlfs no estaría representada en la vertiente francesa, acaso se habría dado en el alto-aranés: *ardencam* (lo mismo en bearnés, Palay), nombre de la planta llamada *artencamp* en la parte inferior del valle y en el Gers (Cénac); *ourdiga* en lugar de *hourtiga.*

L'un i l'altre semblen, però, ben diferents. *Ardencamp* no només té una etimologia confusa sobre la qual s'ha dit que *-rd-* podria ser etimològic, sinó que apareix en punts que van dels Alts Pirineus al Gers o la Vall d'Aran, mentre que d'Arties en amunt domina *artencamp*.[26] En canvi, *ordiga* només apareix a la part més alta de la capçalera de la Garona (*PALVA* 112).[27] Per explicar-ne la dental tampoc caldria recórrer a la sonorització tenint en compte que hi ha formes amb *-rd-* a l'Itàlia meridional o fins i tot —tot i el seu caràcter dubtós— al Ticino (*REW* 9090; vegeu Coromines 1936: 300), a més de *urzică* en romanès, on s'han proposat intervencions de ARDERE, del grec ἀδίκη o d'un derivat de HŎRDEUM 'ordi' (Gulsoy; *DECat* VI, 128). Sigui com sigui, la coincidència geogràfica de *ordiga* i *Montardo* no deixa de ser suggestiva. Fet i fet, el mestre Veny (1991: 127) creu que hi ha «sonorització anòmala de la *t* de URTICA» (vegeu també *PALDC* 614), i Coromines pensava el mateix en el cas de *Montardo* abans de refugiar-se en el còmode ARDUU. A *Tópica Hespérica* remarcava que «sólo existe *Montardo* MONTEM ARDUUM (el supuesto *Montarto* no pasa de ser uno de tantos disparates cartográficos)» (Coromines 1972: II, 137), de manera que considera «infundado» el que va dir-ne «en la primera edición de este trabajo», és a dir en la publicació original a *Vox Romanica* de 1937, on —ves per on— posava al mateix nivell *ordiga*, *ardencamp* i l'orònim aranès (Coromines 1937: 452):

---

amb *sarnalha* en els parlars orientals i tota una sèrie de formes ben variades en què hi pot haver sovint grups amb una nasal i una oclusiva velar però no pas amb una ròtica (*shishangla, sangaleta, sengrialha, sancalina, sangònha, angròta*...). Vegeu per ara l'*ALG* (36, 38), Rohlfs (1977: 47-48), *FEW* (XXI, 259) o Coromines (1972: I, 256, 283; *DECat* VIII, 693, 683; 1990: 685-686).

[26] Vegeu sobretot *PALVA* (122), Séguy (1953: 95) o Carrera (2020b: 195-200). A l'*FEW* (I, 132; XXV, 145) es lliga el terme amb ARDERE, i per tant amb *ardena* (*FEW* XXI, 172), mentre que Coromines (1990: 199) creia que era un compost amb RETINERE: «s'enganxa o reté anant pels camps: [...] RETINE-IN-CAMPO [...]» o bé «RETINE-CANEM > *arten-can* 'enganxa els gossos'». Per tant, parlaríem, en aquest cas, d'una caiguda de la vocal pretònica al costat de la ròtica (*arr(e)ten*). Séguy (1953: 104), per la seua banda, optava per una «base ART-/ARD-».

[27] De fet, malgrat l'atribució genèrica a l'alt aranès, Coromines (1931: 57; 1990: 511) només devia sentir *ordiga* a Gessa, i el topònim *es Ordigoses* a Arties. Bernhard (1988: 44) va obtenir *ordiga* a Gessa, i *ordigon* a Bagergue. En les enquestes que van dur al *PALVA* vam obtenir aquesta forma des de Garòs —en polimorfisme— fins a Bagergue.

> La sonorisation après *r* qui, d'après M. Rohlfs, ne serait pas représentée sur le versant francais, existe pourtant dans le haut-aranais: *ardencam* (de même en béarnais, Palay), nom de la plante qui dans la partie inférieure de la vallée et dans le Gers (Cénac) s'appelle *artencamp*; *Mountàrdou* nom aranais du pic qui s'appelle *Montarto* en catalan; *ourdiga* au lieu de *hourtiga*.

En definitiva: si hi admetéssim una sonorització *-rt-* > *-rd-*, *ordiga* i *Montardo* podrien ser una mena de posts avançats de la situació meridional, que enllaçarien més amb el que passa a l'altre costat dels Pirineus que no pas amb la resta de l'espai gascó. Que no hi hagi **Montarto* no prova ni desmenteix res. Però assenyalem, ni que sigui de passada, que «Montarto» apareix en un bon embalum de documents, bibliogràfics o cartogràfics, almenys del darrer segle i mig (és el cas, entre d'altres, de Soler i Santaló [1906: 5, 221] o, com hem vist, de Gourdon 1924: 86), amb la qual cosa caldria veure si el «disparate cartográfico» que hi veu Coromines és tan desmesurat com ell dona a entendre.[28]

4. RECAPITULACIÓ

En *Montardo* podrien acumular-se fets fonètics inusuals vistos des de la perspectiva del gascó actual: el manteniment d'una àtona final, l'absència d'una vocalització de la lateral —que seria objecte de rotacisme— i la sonorització de l'element oclusiu de l'adjectiu llatí ALTU, ja sigui abans o després del rotacisme en qüestió. No seria pas MONTE ARDUU, sinó MONTE ALTU, un sintagma molt més banal.[29] El mateix Coromines (1936: 326; vegeu també *OnCat* V, 325) recollia *Montalto*, una «[b]orda a l'esquerra de la Noguera de Lladorre, entre Boavi i Lertamont», un possible doblet sense sonorització de l'element oclusiu del grup consonàntic (ni rotacisme de la lateral), i res no ens impedeix de conjecturar, fins a nova ordre, que els pallaresos o ribagorçans *Estanyardo, Panyardes, Picardes* o *Arduix* podrien incloure el mateix adjectiu (si la manca de vocalització de la lateral és un *pregasconisme* que anunciaria el que pot passar al Pallars, i si hi ha *precatalanismes* de fesomia més aviat gascona, què impediria un rotacisme a l'est de la Bonaigua en una zona que ha patit fluctuacions evidents en determinades solucions lingüístiques, concretament fonètiques?). La presència de ALTU sembla clara —i admesa fins pel

[28] Aquesta qüestió restarà insoluble mentre no disposem de més dades documentals de tipus microtoponímic. Tampoc no sembla probable, sigui com sigui, que parlem d'una deformació recent dissimilatòria de **Montarto* en *Montardo* que faria caure cruelment les nostres especulacions com un castell de cartes.

[29] Ja només com a macrotopònim, tindria descendents en una desena de departaments occitans (vegeu, per exemple, *TDF* II, 473; Dauzat / Rostaing 1978: 473; Astor 2002: 512). En el recull d'Aymard (1998: 278, 280) n'apareixen almenys sis exemples occitans situats als Pirineus.

mateix Coromines— en el *Shishart* de Bausen, aquest cop sense àtona final però amb el mateix rotacisme (on no caldria excloure completament que hi hagués hagut una sonorització de l'oclusiva abans que esdevingués final i, en conseqüència, sorda).[30] Tot i els obstacles en el camí, tot té un aire raonable a condició que ens separem de determinats tòpics heretats i que mirem les coses des d'una òptica geolingüística que tingui en compte l'eix diacrònic. Tal volta algun detall ens pot escapar, algun matís pot ser necessari aquí o allà, algun itinerari fonètic concret hauria de variar lleugerament el trajecte, fins i tot hi ha aspectes que poden ser inextricables. Però que *Montardo* sigui MONTE ALTU és ben versemblant. Ara és quan, ja que parlem d'ascensions, podríem deixar anar una petita ocurrència pedestre. Consistiria a dir que la piràmide potser sí que era *àrdua*, però que un bon nombre de muntanyes acostumen a ser *altes*. És sobretot l'altura —més que no pas l'altitud de menys de tres mil metres que indiquen els mapes— allò que més sobresurt del Montardo quan hom se'l mira des del capdavall de Valarties, per on transitava un automòbil ple de fabulacions potser no tan delirants.

BIBLIOGRAFIA

ALDC = VENY, Joan / PONS I GRIERA, Lídia (2001-2018): *Atles lingüístic del domini català*, 9 vol. Barcelona: IEC.

ALEANR = ALVAR, Manuel (1979-1983): *Atlas lingüístico y etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja*, 12 vol. Saragossa; Madrid: Institución Fernando el Católico / CSIC.

ALF = GILLIÉRON, Jules / EDMONT, Edmond (1902-1910): *Atlas linguistique de la France*, 9 vol. París: Honoré Champion.

ALG = SÉGUY, Jean (dir.) (1954-1973): *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, 6 vol. París: CNRS.

ALIBÈRT, Loïs [Alibèrt, Loís] (1976² [1935]): *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians*. Montpeller: Centre d'estudis occitans.

ALVAR, Manuel (1953): *El dialecto aragonés*. Madrid: Gredos.

ASTOR, Jacques (2002): *Dictionnaire des noms de familles et noms de lieux du Midi de la France*. Milhau: Éditions du Beffroi.

AYMARD, Robert (1998): *Toponymie pyrénéenne*. Usòs: l'autor.

[30] Si el possible *Shisharto* de Begós de Coromines fos tan sols un error pel *Shishart* de Bausen, encara seria més versemblant que *Shishart* pogués haver estat **Shishardo*, amb un ensordiment de la consonant esdevinguda final que recorda el que volia veure Baldinger (1958: 257-258) en grafies medievals gascones de Baiona com «pord» o «pardz». No sembla una idea del tot inconsistent, ja que a la part baixa de la Vall d'Aran es donen supressions hipercorrectes de *-o* àtona final (del tipus *tremo(u)* > *trem* 'trèmol'; *arrianglo* > *arriang* 'voltor'; potser *haro* > *har*, que continua Garona avall; *PALVA* 265) que indiquen que, també per aquells verals, i contràriament a la *frontera* de Coromines, l'àtona en qüestió hi devia sobreviure un cert temps (tot i que menys que a Naut Aran, on els exemples toponímics de *-o* són veritablement abundants).

BALDINGER, Kurt (1958): «La position du gascon entre la Galloromania et l'Ibéroromania». *RLiR*, 22, p. 241-292.

BEÀ, Isaac (2015): *El lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca a través de la seua fonètica*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

BEC, Pierre [Bèc, Pèire] (1960): «Formations secondaires et motivations dans quelques noms d'animaux en gascon». *RLiR*, 24, p. 296-351.

BERNHARD, Gerald (1988): *Die volkstümlichen Pflanzennamen im Val d'Aran*. Wilhemsfeld: Gottfried Egert.

CARRERA, Aitor (2020a): «Notes de toponymie gasconne. À propos de quelques noms de lieux de Bossòst (Val d'Aran)», dins TAMINE, Michel (ed.): *Circulations linguistiques dans les noms propres. Onomastique occitane – Onomastica occitana*. París: L'Harmattan, p. 311-344.

CARRERA, Aitor (2020b): «Variació fitonímica en l'occità de la Vall d'Aran. Les designacions de la gavarrera i el gavarró, el jonc, l'ortiga i la ginesta al'alta conca de la Garona». *VR* 79, p. 179-212.

CARRERA, Aitor (2023): «Al voltant del pregascó de Joan Coromines. Fitònims amb una vocal àtona final aparentment anòmala en occità aranès». *Caplletra*, 74, p. 15-41.

CÉNAC-MONCAUT [Justin] (1863): *Dictionnaire gascon-français. Dialecte du département du Gers*. París: Librairie archéologique de Didron / Dumoulin / Aubry.

COROMINES, Joan (1925): «Etimologies araneses». *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 13, p. 64-70.

COROMINAS, Juan [Coromines, Joan] (1931): *Vocabulario aranés*. Barcelona: Imprenta de la Casa de Caridad.

COROMINES, Joan (1936): «El parlar de Cardós i Vall Ferrera». *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 23, p. 241-331.

COROMINES, Joan (1937): «À propos d'un nouveau livre sur le gascon». *VR*, vol. II, p. 147-169 (núm. 1), 447-465 (núm. 2).

COROMINAS, Joan [Coromines, Joan] (1972): *Tópica Hespérica*, 2 vol. Madrid: Gredos.

COROMINES, Joan (1973): «Du nouveau sur la toponymie occitane». *Beiträge zur Namenforschung*, VIII (3-4), p. 193-308.

COROMINES, Joan (1983a): «Toponímia de la Vall de Boí (I)». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 12, p. 1-20.

COROMINES, Joan (1983b): «Toponímia de la Vall de Boí (II)». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 14, p. 1-23.

COROMINES, Joan (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*. Barcelona: Curial.

DAUZAT, Albert / ROSTAING, Charles (1978² [1963]): *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*. París: Libraire Guénégaud.

DBGM = PALAY, Simin (1980³ [1932-1934]): *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*. París: CNRS.

DCVB = ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1985 [1930-1962]): *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol. Ciutat de Mallorca: Moll. Cinquena edició.

DECat = COROMINES, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol. Barcelona: Curial; La Caixa.

DECH = COROMINAS, Joan [Corominas, Joan] / PASCUAL, José Antonio (1980-1991): *Diccionario etimológico castellano e hispánico*, 6 vol. Madrid: Gredos.

DELF = BLOCH, Oscar / WARTBURG, Walther von (1975[6] [1932]): *Dictionnaire étymologique de la langue française*. París: Presses Universitaires de France.

DELL = ERNOUT, Alfred / MEILLET, Antoine (2001[4] [1932]): *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. París: Klincksieck. Reimpressió de la quarta edició, de 1959.

DES = WAGNER, Max Leopold (2008 [1960-1964]): *Dizionario etimologico sardo*, vol. 1. Nùgoro: Ilisso.

DLG = Delamarre, Xavier (2003[2] [2001]): *Dictionnaire de la langue gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental*. París: Errance.

DPF = HONNORAT, Simon-Jude (1846-1847): *Dictionnaire provençal-français, ou Dictionnaire de la langue d'oc ancienne et moderne*, 3 vol. Dinha: Repos.

ELCOCK, W. D. [William Dennis] (1938): *De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais*. París: E. Droz.

ETC = COROMINES, Joan (1965-1970): *Estudis de toponímia catalana*, 2 vol. Barcelona: Barcino.

FERRER, Josep / PUJADAS, Joan (eds.) (2014): *Joan Coromines. Itineraris*. Barcelona: Ara Llibres / Fundació Pere Coromines.

FOSSAT, Jean-Louis (ed.) (1976): *La Toponymie du canton de Bagnères-de-Luchon par Louis Saudinos (1945)*. Tolosa: Universitat de Tolosa – Lo Miralh.

Gaffiot = GAFFIOT, Félix (2000[3] [1934]): *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire latin-français*. París: Hachette. Tercera edició, revisada i augmentada sota la direcció de Pierre Flobert.

GINER MARCO-RENART, Josep [Giner i Marco, Josep] (1985): «Etimologia de Segart». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 24, p. 427.

FEW = WARTBURG, Walther von (1922-2002): *Französisches etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanisches Sprachschatzes*, 25 vol. Leipzig; Bonn; Basilea: Klopp; Teubner; Zbinden.

FHV = MICHELENA, Luis [Mitxelena, Koldo] (2011 [1961]): *Fonética histórica vasca*. Sant Sebastià / Vitòria: 'Julio Urkixo' Euskal Filologia Mintegia / Gipuzkoako Foru Aldundia / Euskal Herriko Unibertsitatea. Edició a cura de Joseba A. Lakarra i Iñigo Ruiz.

GOURDON, Maurice (1924): *Au pays d'Aran*. Sent Gaudenç: Abadie.

HENSCHEL, Margot (1917): *Zur Sprachgeographie Südwestgalliens*. Brunsvic / Berlín: Georg Westermann.

HLS = WAGNER, Max Leopold (1941): *Historische Lautlehre des Sardischen*. Halle an der Saale: Max Niemeyer.

IEW = POKORNY, Julius (1959-1969): *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 2 vol. Berna / Munic: Francke Verlag.

JUNGEMANN, Fredrick H. (1955): *La teoría del sustrato y los dialectos hispano-romances y gascones*. Madrid: Gredos.

KUHN, Alwin (1935): «Der hocharagonesische Dialekt». *RLiR*, 11, p. 1-312.

Levy = LEVY, Emil (1894-1924): *Provenzalisches Supllement-Wörterbuch. Berichtigungen und Ergänzungen zu Raynouards* Lexique Roman, 8 vol. Leipzig: Reisland.

MADUELL, Àlvar (1997): «La llarga llista de les mil excursions», dins FERRER, Josep; PUJADAS, Joan (eds.): *Àlbum Joan Coromines*. Barcelona: Ajuntament de Pineda de Mar / Curial, p. 283-353.

MENÉNDEZ PIDAL, R. [Ramón] (1986[10] [1926]): *Orígenes del español*. Madrid: Espasa Calpe.

MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1895): *Grammaire des langues romanes. Tome deuxième: morphologie*. París: H. Welter.

MICHELENA, Luis [Mitxelena, Koldo] (1974): «El elemento latino-románico en la lengua vasca». *FLV*, 17, p. 183-209.

MOTT, Brian (1989): *El habla de Gistaín*. Osca: Diputación Provincial de Huesca.

OnCat = COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*, 8 vol. Barcelona: Curial / La Caixa.

PALDC = VENY, Joan (2007-2023): *Petit atles lingüístic del domini català*, 9 vol. Barcelona: IEC.

PALVA = CARRERA, Aitor (2023): *Petit atles lingüístic de la Vall d'Aran*. La Bisbal d'Empordà: Sidillà.

Raynouard = RAYNOUARD, François-Just-Marie (1838-1843): *Lexique roman, ou Dictionnaire de la langue des troubadours*, 5 vol. París: Silvestre.

REW = MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1911): *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter. Tercera edició, 1935.

ROHLFS, Gerhard (1931): «Beiträge zur Kenntnis der Pyrenäenmundarten». *RLiR*, 7, p. 119-169.

ROHLFS, Gerhard (1932): «Le patois de Lescun», dins AEBISCHER, Paul *et al.*: *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio M. Alcover*. Ciutat de Mallorca: Círculo de Estudios, p. 353-387.

ROHLFS, Gerhard (1977[3] [1935]): *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*. Tübingen; Pau: Max Niemeyer; Marrimpouey Jeune.

Ronjat = RONJAT, Jules [Ronjat, Juli] (1930-1941): *Grammaire istorique* [sic] *des parlers provençaux modernes*, 4 vol. Montpeller: Société des langues romanes.

SAROÏHANDY, Jean-Joseph (1913): «Vestiges de phonétique ibérienne en territoire roman». *Revista Internacional de Estudios Vascos*, 7, p. 475-497.

SAURA RAMI, José Antonio (2003): *Elementos de fonética y morfosintaxis benasquesas*. Saragossa: Institución Fernando el Católico.

SCHÖNTALER, Willy (1937): *Die Mundart des Bethmale-Tales (Ariège). Laut- und Formenlehre*. Tübingen: Eugen Göbel.

SÉGUY, Jean (1953): *Les Noms populaires des plantes dans les Pyrénées centrales*. Barcelona: CSIC.

SOLÀ, Joan (2007, 13 de setembre): «Montardo». *Avui*, p. 74.

SOLER Y SANTALÓ, Juli [Soler i Santaló, Juli] (1906): *La Vall d'Aran*. Barcelona: Tipografia L'Avenç.

TDF = MISTRAL, Frédéric [Mistral, Frederic] (1979 [1878-1886]): *Lou Tresor dóu Felibrige. Dictionnaire provençal-français embrassant les divers dialectes de la Langue d'Oc moderne*, 2 vol. Rafèla: Marcel Petit. Reimpressió.

TERRADO, Xavier (2002): *Els noms de lloc de la Vall de Boí*. Lleida: Pagès.

THIBAULT, André (1989): «La terminaison lat. *-uus* dans les emprunts savants du français: un problème d'adaptation morpholexicale» *RLiR*, 53, p. 85-100.

VENY, Joan (1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona: Empúries.

VENY, Joan (2022): *Història lingüística dels nostres peixos*. Barcelona: IEC.